

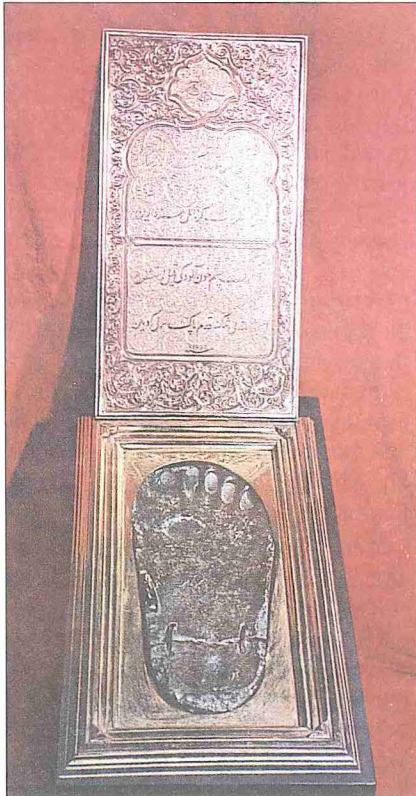
KADEM-i ŞERİF

(قدم شریف)

Hz. Peygamber'e izâfe edilen
ayak izi.

Taş veya tuğla zemin üzerinde bulunan ve "nakş-ı kadem-i saâdet" de denilen ayak izidir. Bazı peygamberlerin mucizeleri arasına sert zemine ayak izlerinin çıktığı rivayeti de katılmış ve dünyanın çeşitli yerlerinde bunun birçok örneğine rastlandığı ileri sürülmüştür. Hatta bu tür izlerin Buda'ya ve Hz. Ali'ye (ayrıca atına) izâfe edildiği de görülmektedir. Bu izlerin en ünlüsü, Mescid-i Harâm'daki makam-ı İbrâhim'de bulunan ve Hz. İbrâhim'e ait olduğu söylenendir. Tâbiîn müfessirlerinden Mücâhid, "Orada açık nişâneler, İbrâhim'in makamı vardır" (Âl-i İmrân 3/97) âyetindeki "nişâneler"i bu izlerle yorumlamıştır (Taberî, *Câmi'u'l-be-yân*, IV, 11). Rivayete göre hicret sırasında Resûl-i Ekrem'i takip edenler onun izini Hz. İbrâhim'inkine benzetmişlerdir (İbn Hacer, III, 292).

Hz. Peygamber'e izâfe edilen ayak izi
(TSM, Hırka-i Saâdet Dairesi)



Kadem-i şeriflerin en önemlisi Kudüs'te Kubbetü's-sahre'deki kaya üzerinde olanıdır; bu izin mi'racdan kaldığı söylenir. Ahmed Teymur Paşa, Hz. Peygamber'e izâfe edilen kendisinin bildiği diğer ayak izleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Ona göre sayıları yedi olan bu kadem-i şeriflerin dördü Mısır'da, ötekiler Kudüs, İstanbul ve Tâif'tedir. Mısır'da bulunan ayak izlerinden biri, sonradan adı Mescidü eseri'n-nebî olan Ribâtü'l-âsâr'da, bir diğeri Sultan Kayıtbay Türbesi'ndedir. Kayıtbay'ın 20.000 dinara satın alarak mezarının baş ucuna konulmasını vasiyet ettiği ayak izini Sultan I. Ahmed İstanbul'a getirtmiş, fakat gördüğü bir rüya üzerine izin bir kopyasını çıkarttıktan sonra aslını geri göndermiştir (Ahmed Teymur Paşa, s. 58). I. Ahmed bu vesileyle bir de dörtlük yazmıştır (N'ola tâcım gibi başımda götürsem dâim / Kadem-i nakşını ol hazret-i şâh-ı rusûlün / Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir / Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün). Mısır'daki kadem-i şeriflerin üçüncüsü Ahmed Bedevî Türbesi'nde, sonuncusu da Cîze'nin Bernebil köyündeki Yûnus Emre makamındadır. Tâif'te bulunduğu söylenen ise sonradan adı Mescidü'l-kû'ya çevrilen Mescidü'l-mevkîf'tir.

Osmanlı sultanları diğer mukaddes emanetler gibi kadem-i şeriflere de büyük bir hürmet göstermişlerdir. I. Abdülhamid, Şam yakınlarındaki Kadem köyünde içinde bir kadem-i şerif saklanan mescidin bânisi Şeyh Seyyid Muhammed Ziyâd'dan kadem-i şerifi İstanbul'a getirmesini istemiş ve onu başı üstünde taşıyarak getiren şeyh, padişah'tan büyük saygı gördüğü gibi Sadrazam Halil Hamîd Paşa tarafından da kendisi için Samatya'da (Davutpaşa İskelesi) Kadem-i Şerif adıyla bir tekke yaptırılmıştır (bu kadem-i şerif halen I. Abdülhamid'in türbesindedir). Topkapı Sarayı Hırka-i Saâdet Dairesi'nde dördü taş, ikisi tuğla olmak üzere altı adet kadem-i şerif korunmaktadır. Bunların en çok önem verilen ve kapaklı altın çerçeve içinde tutulana, nizâmiye alay emîri Ahmed Bey tarafından Trablusgarp'tan getirilerek Sultan Abdülmecid'e sunulmuştur. Altın mahfazası 1877'de II. Abdülhamid tarafından yaptırılan bu kadem-i şerifin Yâkût el-Hamevî'nin de sözünü ettiği, mi'rac sırasında Hz. Peygamber'in Kubbetü's-sahre'de kalan ayak izi olduğu söylenir (Öz, s. 26). İstanbul'da Eyüp Sultan ve III. Mustafa türbelerinde de birer kadem-i şerif muhafaza edilmektedir. Hindistan'ın Eski Delhi,

Cuttack Gaur ve Bengladeş'in Narayan-ganj şehirlerinde de birer kadem-i şerif bulunmakta, ayrıca yine Hindistan'da Leknev'de Mekke'den getirildiği söylenen bir tanesinin de 1857 sipahi ayaklanması sırasında tahrip edildiği bilinmektedir. Mekke'de de Mescid-i Harâm'da Zemzem Kuyusu yakınında Resûl-i Ekrem'e izâfe edilen bir ayak izi ile üzerine yapılmış bir kubbe vardı; ancak Mekke Emîri Avnürrefik tarafından ortadan kaldırılmıştır (Ahmed Teymur Paşa, s. 66).

Takiyyüddin es-Sübkî, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, Şehâbeddin el-Hafâcî ve Abdülganî en-Nablusî taş üzerine iz çıkması olayını mümkün gören ve kabul edenlerdendir. Ebû Bekir İbnü'l Arabî, *el-Muvaftâ*' şerhinde mi'rac sırasında Kubbetü's-sahre'de meydana gelen ayak izinden söz eder (III, 1076). Minhâcî de onun görüşlerini tekrarlar (*İlhâfû'l-ahîşâ*, I, 134). Celâleddin es-Süyûtî ise bu konuda hadis kaynaklarında herhangi bir rivayetin olmadığını söyler (*el-Hâvî*, II, 276). İlk dönem siyer ve hadis kitaplarında da yer almayan taş iz çıkması olayını bir kısım ulemâ şiddetle reddeder. Şehâbeddin İbnü'l-Acemî, *Tenzîhü'l-Mustafâ el-Muhtâr 'an mâ lem yeşbü mine'l-ağbâr* adlı eserinde bunu reddeden ulemânın görüşlerine geniş şekilde yer vermiştir (bk. bibl.). Bu âlimlerin başında gelen İbn Teymiyye çeşitli eserlerinde konuya temas etmiş ve kadem-i şeriflerin bazı sahtekârların yonttukları taşlarla ortaya çıktığını, cahil kimselerin de bu taşları meshedip öptüğünü söyler. Ona göre Kubbetü's-sahre'deki dahil olmak üzere Hz. Peygamber'e izâfe edilen bütün ayak izleri sahtedir ve onlarla teberrük etmek de itikadî açıdan sakıncalıdır (*Mecmû'u fetâvâ*, XXVII, 13, 135; *İktizâ'u's-sirâti'l-müstakim*, s. 318, 427-428). Mehmed Münîb Ayıntâbî *Âsârü'l-hikem fî nakşi'l-kadem* adlı bir risâle yazmış ve Resûl-i Ekrem'in ayak izinin kaya gibi sert zemine çıkmasının mümkün olduğunu ispata çalışmıştır. Ayıntâbî, bu olayın Hz. Peygamber'in mucizelerinden biri olduğunu ve birkaç defa vuku bulduğunu ileri sürer. Müellif eserinin bir bölümünü, I. Abdülhamid döneminde İstanbul'a getirilen Şam'daki ayak izinin ne zaman oluştuğu konusuna ayırmış ve Resûlullah Suriye'ye bi'setten önce gittiği için izin peygamberlik öncesinden kaldığı sonucuna varmıştır; bu arada başka yerden getirilme veya kopya olma ihtimallerini de düşündür. Kadem-i şeriflerle teberrük Hz. Peygamber'e sevgiyi gösteren bir bid'at-i

hasane olarak kabul edenler de vardır (Mehmed Münîb Ayıntâbî, vr. 18^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, IV, 11; a.m.f., *Târîh*, Beyrut 1407, I, 156; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Kâbes fî şerhi Muvaṭṭa'î Mâlik b. Enes* (nşr. M. Abdullah Vülid Kerîm), Beyrut 1992, III, 1076; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, V, 168; Kurtubî, *el-Câmi'*, Kahire 1372, II, 113; Zekerîyyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru sâdir), s. 161; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fe-tâvâ*, XXVII, 13, 135; a.m.f., *İktizâ'u's-şurâti'l-müstakim* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Kahire 1369/1950, s. 318, 427-428; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur-ân*, I, 385; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 292; Min-hâcî, *İthâfû'l-aḥişşâ bi-fezâ'ili'l-Mescidi'l-Akşâ* (nşr. Ahmed Ramazan Ahmed), Kahire 1982, I, 134-135; Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), II, 274-276; Nûreddin el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-maârif), II, 81-82; Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ, *Tehzîbü'l-esmâ*, Beyrut 1996, I, 139; Şehâbeddin İbnü'l-Arabî, *Tenzihü'l-Muṣṭafâ el-Muhtâr 'an mâ lem yeṣbût mine'l-aḥbâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3611, vr. 3^{a-b}, 5^a, 6^a, 7^a, 10^a, 11^a; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, I, 363-364; Mehmed Münîb Ayıntâbî, *Âşârü'l-hikem fî nakṣi'l-kadem*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2184, vr. 6^{a-b}, 7^a, 8^a, 13^a, 17^{a-b}, 18^a; Tahsin Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emânât-ı Mukaddese*, İstanbul 1953, s. 26; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âşârü'n-nebeviyye*, Kahire 1971, s. 53-72; W. G. Palgrave, *Narrative of A Year's Journey Thorough Central and Eastern Arabia (1862-63)*, Frankfurt 1995, II, 19; Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emânetlerin Tarihi ve Osmanlı Devletine İntikâli", *MÜİFD*, sy. 13-15 (1997), s. 13-14, 17-18; T. W. Arnold - J. Burton-Page, "Kâdam Şarîf", *E²* (İng.), IV, 367-368.



NEBİ BOZKURT

KADER

(القدر)

Allah'ın nesneleri ve olayları özellikle sorumluluk doğuran beşerî fiilleri, ezelde planlayıp zamanı gelince yaratması anlamında terim.

Allah'ın yaratıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini gerçekleştirmesini ifade etmek üzere literatürde **kader** ve **kazâ** kelimeleri kullanılır. Bu iki terim âlimlerce farklı şekillerde tanımlanır. Sözlükte "gücü yetmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak" gibi mânalara gelen **kader**, "Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi" diye tarif edilir. "Hükmetmek; muhkem ve sağlam yapmak; emretmek, yerine getirmek" anlamlarındaki **kazâ** ise "Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi" şeklinde tanımlanır. Selefîye âlimleriyle Mâtürîdî

ve Şîî kelâmcılarının ekseriyeti bu tanımları benimser. Eş'arî kelâmcılarının çoğunluğuyla İslâm filozofları sözü edilen tanımları tersine çevirerek **kazâya** kader, **kadere** de **kazâ** anlamını yüklemişlerdir. Buna göre **kazâ** Allah'ın ezeli hükmü, yani bütün nesne ve olayların levh-i mahfûzda veya küllî akılda topluca var olması, **kader** ise bütün nesne ve olayların **kazâya** uygun olarak yaratılması ve dış âlemden gerçeklik kazanmasıdır (*et-Ta'rîfât*, "kdr" md.). "Bir şeyin mahiyet ve niteliklerinin yanı sıra var oluş zamanı ve mekânını belirlemek" demek olan **takdir** de **kaderle** eş anlamlı olup bazan onun yerine kullanılır. Mu'tezile kelâmcıları sorumluluk doğuran beşerî fiilleri **kader** ve **kazânın** dışında tutmuşlardır. Onlara göre **kader** ve **kazâ** insanlara ait fiillerin hükmünü açıklayıp haber vermekten ibarettir (Kâdî Abdülcebbar, *Fazlû'l-i'tizâl*, s. 169-170); **takdir** de bir fiili önceden tasarlayıp belli bir şekilde meydana getirmektir (Fâruk ed-Desûkî, II, 261-262).

Kadr (**kudret**) kavramı Kur'an'da 100'den fazla yerde isim ve fiil kalıplarında Allah'a nisbet edilmiştir. Râgıb el-İsfahânî, Allah'ın varlıklara ilişkin takdirinin iki anlama geldiğini söyler. Bunlardan biri yarattığı nesnelere güç vermek, diğeri de ilâhî hikmetin gerektirdiği tarzda yaratıkları nihâî özellik ve şekillerine kavuşturmadır. Allah gök âleminde olduğu gibi bazı nesneleri ilk merhalede yaratıp son şeklini vermiştir. Bazılarının da başlangıçta temel maddesini fiilen yaratmış, gelişmesini ise belli ölçüler çerçevesinde zamana bırakmıştır (bi'l-kuvve). Meselâ hurma çekirdeği ve insan menisi gibi; bunların birinden hurma ağacı, diğlerinden insan hâsıl olur, başka bir şeyin oluşması mümkün değildir (*el-Müfredât*, "kdr" md.). **Kader** kelimesinin Kur'an'da "ölçü, miktar ve güç" anlamlarında kullanıldığı da kabul edilir. Âyetlerde belirtildiğine göre Allah'ın buyruğu düzenlenmiş bir **kaderdir** (el-Ahzâb 33/38), Allah dışilerin taşıdığı yavruların rahimlerde nasıl bir gelişme göstereceğini bilir, O'nun katında her şeyin bir planı (mikdâr) vardır (er-Ra'd 13/8). Her şeyin hazineleri O'nun nezdindedir ve her şeyi belli bir ölçü (**kader**) dahilinde indirir (el-Hicr 15/21); O her şeyi bir **kaderle** (bir plana göre) yarattı (el-Kamer 54/49).

Takdir kavramının yer aldığı âyetlerde belirtildiğine göre Allah her şeyi amacına uygun bir şekilde yaratmış, tabiatını belirleyip hedefine doğru yöneltmiştir (el-A'lâ 87/2-3). Yine Allah yılların hesap edi-

lebilmesi için aya evreler koymuş (Yûnus 10/5), geceyi dinlenme vakti ve güneşle ayı zaman ölçüsü olarak belirlemiş (el-En'âm 6/96), insanların yaratılışını, rızıklarını, yaşayacakları zaman dilimini ve ölüm vakitlerini tayin etmiştir (Fussilet 41/10, 12; el-Furkân 25/2; el-Müzzemmil 73/20; el-Vâkıa 56/60). Bu âyetlerde de hem evrenin yaratılışına dair kanunların hem de insanların yaratılış, yaşayış ve ölümüne ilişkin yasaların Allah tarafından düzenlendiği takdir kelimesiyle ifade edilmiştir.

Kur'an'da bütün nesne ve olayların belli bir düzen içinde gerçekleşmesi ilâhî sıfatlarla irtibatlandırılır. Bunlar ilim, irade ve kudret gibi zâtî; yaratma, yaşatma, öldürme, hidayete erdirmeye, saptırma gibi fiilî sıfatlardır. **Kaderle** yakından ilgili olanların başında ilim sıfatı gelir. Allah gaybı bilir, ilmi her şeyi kuşatmıştır, göklerde ve yerde olanlara, gizli açık her şeye vâkıftır; insanların açıkladıklarından ve kalplerinde sakladıklarından haberdardır (el-Bakara 2/77; et-Tevbe 9/78; en-Nahl 16/19, 23; el-Hucurât 49/16, 18; et-Talâk 65/12). Kur'an-ı Kerim'de, âhiret hayatında cennet ve cehennem ehlinin talep ve temennileriyle yapacakları konuşmaların Allah'ın sebkât etmiş ilmi çerçevesine girdiğini ifade eden birçok âyet mevcuttur (meselâ bk. el-A'râf 7/44-51; Fâtır 35/33-37; Sâd 38/62-64).

Yine **kaderin** ilâhî ilimle olan münasebeti konusunda göz önünde bulundurulması gereken âyetlerin bir grubu Allah'ın her şeyi önceden kayda (kitâb-ı mübîn) geçirdiğini beyan etmektedir (meselâ bk. Hûd 11/6; Sebe' 34/3; el-Hadîd 57/22; Reşîd Rızâ, VII, 469-470). Müfessirlerin bir kısmına göre bu tür âyetlerde geçen "kitâb"dan maksat ilm-i ilâhî veya levh-i mahfûzdur; bazıları da bu konuda kesin bir şey söylememenin daha isabetli olacağını belirtmişlerdir (a.g.e., VII, 471-477). Kur'an'da yer alan bir kısım âyetlerde her toplum için bir vade belirlendiği, bunun öne alınması veya geciktirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilir (el-A'râf 7/34; Yûnus 10/49; el-Hicr 15/5).

Kader konusuyla bağlantılı görülen ilâhî sıfatlardan irade hakkında Kur'an-ı Kerim'de yapılan açıklamalara göre Allah dilediğini yapar ve dilediği şekilde yaratır. O dileyenin iman, dileyenin inkâr edebileceğini bildirmiş, iman edeceklere hidayet vermeyi, inkâr edenlerin de sapıklıklarını sürdürmesini murat etmiştir. Eğer isteseydi herkes iman ederdi, an-